

УДК 344:355.09

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.3.4>**Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО**

здобувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська 2, м. Київ, Україна, 03039, samsobipan9@ukr.net

Yaroslav HOLOBORODKO

Aspirant of the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational and Scientific Institute of Law named after Prince Volodymyr the Great, PJSC "Higher education institution "Interregional Academy of Personnel Management", 2, Frometivska st., Kyiv, Ukraine, 03039, samsobipan9@ukr.net

**НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВЧИНЕННЯ
ПРАВОПОРУШЕНЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ
ТА УСУНЕННЯ УМОВ ЇХ ВЧИНЕННЯ****DIRECTIONS OF ACTIVITIES OF THE MILITARY LAW
ENFORCEMENT SERVICE IN THE FIELD OF PREVENTION
OF COMMITMENT OF OFFENSES BY MILITARY OFFICERS
AND ELIMINATION OF THE CONDITIONS
OF THEIR COMMITMENT**

У науковій статті встановлено, що питання дисципліни та правопорядку у Збройних силах України ще не на належному рівні. Причини нами такого стану перш за все є військова агресія Російської Федерації, досить часті зміни особового складу військових підрозділів, а також відсутність чіткої системи виховання військовослужбовців виявлення і попередження правопорушень.

Відповідно фактор військової агресії Російської Федерації та часті зміни особового складу не можуть біти усунутими, проте питання активізації діяльності Військової служби правопорядку стоїть на порядку денному вже декілька років.

На жаль, на сьогодні Військова служба правопорядку, яка була утворена у 2002 році не має достатніх важелів впливу на ситуацію з дисципліною, а також адміністративними та кримінальними правопорушеннями. Причинами є те, що Військова служба правопорядку створювалася у період, коли у Збройних силах України існувала досить чітка система військової юстиції, тобто існувала військова прокуратура та система військових судів. Проте у 2012 році зазначена система була зруйнована у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України. При цьому причиною для знищення системи військової юстиції адміністрація Президента України Януковича на той час назвала причину великого скорочення Збройних сил України та відсутність великої кількості кримінальних правопорушень.

Створення Військової служби правопорядку у 2002 році перш за все було спрямоване на виявлення і припинення адміністративних та дисциплінарних правопорушень, а також порушень Правил дорожнього руху водіями військовослужбовцями. До повноважень Військової служби правопорядку не входили питання проведення оперативно-розшукової діяльності та виявлення кримінальних правопорушень, так як зазначені питання були закріплені переважно за системою військової юстиції.

У статті обґрунтовано, що на сьогодні у Збройних силах України зростає кількість як адміністративних як і кримінальних правопорушень, тому одним з головних факторів щодо виявлення, попередження та припинення кримінальних та адміністративних правопорушень має стати Військова служба правопорядку. Крім того, проаналізовано різноманітні соціальні психологічні та інші умови, які приводять до вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень військовослужбовців.

Зроблено висновок, що на сьогодні перш за все необхідно змінити статус Військової служби правопорядку, та надати їй повноваження військової поліції, як це зроблено у багатьох країнах, наприклад, у Сполучених Штатах Америки, Іспанії, Туреччині та інших. Крім зроблено висновок, що військовослужбовцям Військової служби правопорядку необхідно використовувати нові форми і методи щодо протидії адміністративним та кримінальним правопорушенням у системі Збройних сил України.

Ключові слова: Військова служба правопорядку, реформа системи правопорядку у Збройних силах України, зміни у сфері правового регулювання діяльності Військової служби правопорядку, зміни у сфері компетенції Військової служби правопорядку, нові форми і методи попередження адміністративних та кримінальних правопорушень у Збройних силах України.

The scientific article established that the issue of discipline and law and order in the Armed Forces of Ukraine is not yet at the proper level. The reasons for this state of affairs are, first of all, the military aggression of the Russian Federation, quite frequent changes in the personnel of military units, as well as the lack of a clear system of training military personnel to detect and prevent crimes.

Accordingly, the factor of military aggression of the Russian Federation and frequent personnel changes cannot be eliminated, but the issue of intensifying the activities of the Military Law and Order Service has been on the agenda for several years.

Unfortunately, today the Military Service of Law and Order, which was formed in 2002, does not have sufficient levers of influence on the situation with discipline, as well as administrative and criminal offenses. The reasons are that the Military Law and Order Service was created at a time when the Armed Forces of Ukraine had a fairly clear system of military justice, that is, there was a military prosecutor's office and a system of military courts. However, in 2012, the specified system was destroyed in connection with the adoption of the new Criminal Procedure Code of Ukraine. At the same time, the administration of the President of Ukraine Yanukovich at that time cited the reason for the destruction of the military justice system as the reason for the large reduction of the Armed Forces of Ukraine and the absence of a large number of criminal offenses.

The creation of the Military Law and Order Service in 2002 was primarily aimed at identifying and stopping administrative and disciplinary offenses, as well as violations of the Traffic Rules by military drivers. The powers of the Military Law and Order Service did not include the issue of operational investigative activities and the identification of persons committing crimes, as these issues were fixed mainly by the military justice system.

The article substantiates that today the number of both administrative and criminal offenses has increased in the Armed Forces of Ukraine, therefore one of the main factors in the detection, prevention and termination of criminal and administrative offenses should be the Military Law and Order Service. In addition, various social psychological and other conditions are analyzed, which lead to the commission of administrative and criminal offenses by military personnel.

It was concluded that today, first of all, it is necessary to change the status of the Military Law and Order Service and give it the powers of the military police, as is done in many countries, for example, in the United States of America, Spain, Turkey and others. The country concluded that military servicemen of the Military Law and Order Service need to use new forms and methods for combating administrative and criminal offenses in the Armed Forces of Ukraine.

Key words: Military Law and Order Service, reform of the law and order system in the Armed Forces of Ukraine, changes in the field of legal regulation of the activities of the Military Law and Order Service, changes in the sphere of competence of the Military Law and Order Service, new forms and methods of prevention of administrative and criminal offenses in the Armed Forces of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне суспільство є досить швидким і непередбачуваним тому будь-якій особі треба бути завжди напоготові щодо прийняття різноманітних рішень. Людині треба встигати реагувати на обставини, які виникають непередбачувано. Це стосується цивільних осіб, які мають можливість зробити вибір. Що ж стосується військовослужбовців то вони обмежені вибором, оскільки перебувають на обмеженій території, обмежені у виборі реагування на ті чи інші події та обмежені у можливостях прийняття рішень, адже їхнє життя регулюється відповідними статутами та положеннями.

Характер соціальної обумовленості військової злочинності має низку особливостей [1; 2] Військова практика завжди пов'язана з такими елементами, як перенапряга та екстремальність. Усередині системи мають місце підвищена уважність і вимогливість за невиконання наказів. Військовий колектив в основному чоловічий. В силу суворого військового життя і побуту, жорсткого статутного контролю, військовослужбовці змушені більшу частину часу перебувати разом, що тягне збільшення міжособистісних конфліктів і за певних умов може сприяти вчиненню кримінальних правопорушень

Різні недоліки в організації військового життя, побуту, навчально-виховного процесу в частині або підрозділі надають негативний вплив на формування особистості та сприяють закріпленню антигромадської орієнтації

окремих військовослужбовців. Тому питання попередження правопорушень серед військовослужбовців на сьогодні є досить важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичною основою статті є окремі законодавчі акти у сфері діяльності Військової служби правопорядку, а також певна кількість наукових джерел у яких досліджувалися та визначалися види адміністративних та кримінальних правопорушень, які вчиняють військовослужбовці. Також визначено напрями діяльності Військової служби правопорядку у сфері виявлення припинення та розслідування адміністративних і кримінальних правопорушень у складі Збройних сил України. Зазначені питання розглядалися у працях Коропатніка І. М., Микитюка М. А., Павлюка О. О., Харитонова С. О., Карпенко М. І. та ряду інших дослідників. Використовується також інформаційно-аналітичний матеріал, який висвітлює різні аспекти діяльності Військової служби правопорядку у сфері попередження порушень правопорядку у Збройних силах України. Були також враховані пропозиції таких авторів, як Заросила В. О., Веселова М. Ю., Нестеренка О. М. та деяких інших дослідників,

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою пропонованого наукового дослідження є висвітлення проблем виявлення,

припинення та розслідування адміністративних у кримінальних правопорушень військовослужбовцями, визначення видів таких правопорушень умов та причин, що їх породжують та напрямів діяльності військової служби правопорядку у сфері їх попередження.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання причин та передумов вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень військовослужбовцями неодноразово розглядалося у науковій літературі [5; 6; 7]

До найбільш загальних передумов, що сприяють здійсненню військовослужбовцями різних правопорушень окремі дослідники відносять:

– недоліки в організації та проведенні пра-
вої та попереджувальної роботи в частині,
підрозділі:

– недоліки у сфері застосування дисциплі-
нарної практики;

– безкарність за вчинені дрібні або дисци-
плінарні правопорушення;

– дисциплінарні проступки, які залиша-
ються безкарними;

– аморальна поведінка;

– приховування командуванням правопо-
рушень та дисциплінарних провин підлеглих:

– неправильні дії командирів та началь-
ників (офіцерів та сержантів), які можуть
виявлятися у невикористанні своїх прав чи їх
перевищенні,

– невикористання своїх загальних чи спе-
ціальних обов'язків, залученні підлеглих
у неправомірні дії [5; 8; 9].

До інших особливостей причин вчинення
адміністративних та кримінальних право-
порушень військовослужбовцями відносять
загальні детермінанти:

– підвищена значимість ідеологічних фак-
торів. Так як військова служба пов'язана з гра-
ничною напругою сил, з ризиком для життя
і здоров'я, то матеріальні стимули не завжди
ефективні, так само, як і загроза карою [10; 11];

– жорстка залежність внутрішньоармій-
ської ситуації від державного забезпечення,
де будь-яка ініціатива військовослужбовця
з пошуку засобів до існування, часто носить
кримінальний характер;

– існування вироблених багатовіковою
практикою механізмів блокування як зовніш-
ніх, так і внутрішньоармійських джерел су-
спільно небезпечних діянь.

Створюючи Збройні сили та забезпечуючи їх
розвиток у процесі військового будівництва та
реформування, держава повинна вживати дієвих
заходів щодо нейтралізації значимої ситуації.

Зовнішні причини правопорушень серед
військовослужбовців, на думку окремих
дослідників, можна розділити такі групи:

1. Організаційно-управлінські, які вира-
жені саме у специфіці військової служби:

– неякісне несення служби;

– погана організація військового навчання
та виховання;

– незадовільний рівень побуту солдатів;

– помилки у підборі та розстановці кадрів.

2. Економічні, у яких військовослужбовці
найчастіше вчиняють корисливі злочини
для того щоб забезпечити себе харчуванням,
оскільки не отримують відповідного грошово-
го забезпечення або у зв'язку з присвоєнням
фінансових ресурсів вищим начальником;

3. Культурно-виховні, за яких відома «бід-
ність» культурного життя. Якщо у великих
містах є культурні установи, то у «глибинці»
немає музеїв, театрів та інших культурних
закладів. Сучасний розвиток інтернет-тех-
нологій певною мірою компенсує зазначені
недоліки, проте живе спілкування в нефор-
мальній обстановці також є важливим.

4. Соціальні. Недостатнє фінансування
армії, призводить до проблем у впровадженні
військової реформи. Зростає соціальна напру-
женість як всередині армії, так і в відношенні
армії та суспільства в цілому.

5. Розвиток алкоголізму та наркоманії.
Алкоголізм характерний для офіцерів і є нега-
тивною військовою традицією. Наркотизм
притаманний значній частині військовослуж-
бовців строкової служби, тому що в армію
в окремих випадках потрапляють особи, які
вже стикалися з наркотиками.

6. Соціально-психологічні, у яких армія
поступово стає особам притулком. В осно-
вному це стосується військовослужбовців
строкової служби, оскільки серед призовни-
ків присутні юнаки, які не поступили в інсти-
тути або не змогли знайти відповідну роботу,
тому вони йдуть до армії.

7. Військовослужбовці, які приходять до
армії з сімей з неблагополучним соціальним
становищем, тобто батькам довелося напо-
лягти, щоб син пішов служити.

8. Ідеологічні, за яких у військовослужбов-
ців проявляється агресія, схильність до насиль-
ства та т. ін. На сьогодні військовослужбовців
Збройних сил України користуються повагою
та добрим ставленням з боку мирних жителів,
проте випадки агресії та схильності до насиль-
ства рідко але зустрічаються.

9. В окремих випадках виникають про-
блеми, які пов'язані з національностями,
якими укомплектовані Збройні сили України,
але зазначені випадки досить малочисельні.

Згідно з даними опитування, з усіх опи-
таних осіб чоловічої статі (106 особи) 44%
відповіли, що основною причиною є органі-
заційно-управлінський характер, що включає
навчання, організацію виховання молодих
солдатів.

На другій позиції – 29% – насадження дідівщини, тобто взаємини між підлеглим і начальником.

На третій позиції – 17% – страх нестатутних взаємин, які можуть спричинити неправні наслідки.

На четвертій позиції – 10% – страх перед труднощами у повсякденному житті, наприклад, жорстке врегулювання повсякденного побуту, щоденні фізичні та психічні навантаження, а також виражена емоційна нестійкість [12].

Подібним чином розглянуті основні причини, що впливають на злочинність військовослужбовців, до них можна додати такі фактори, як:

- неякісне харчування солдатів;
- дуже низька дисципліна;
- неповна укомплектованість військових частин;
- незабезпеченість нормальними умовами житлово-побутових комунікацій;
- безконтрольність з боку керівництва і навіть вчинення злочинів.

У зв'язку з цим основним криміногенним фактором є низький рівень виховання підлеглих начальником, відсутність індивідуального підходу до призовників та військовослужбовців як до строкової служби, і офіцерів. Усунення причин і факторів, що заважають виявити злочинність військовослужбовців, є найважливішою умовою підвищення працездатності та боєздатності армії, успішного виконання поставлених перед нею завдань із забезпечення безпеки народу та країни.

Таким чином, правопорушення і злочинність породжують недоліки в організації військової служби, що виражаються в неякісному несенні служби, поганій організації навчання молодих призовників, підбору військової частини та розстановки кадрів.

Немаловажними є приховування грубих правопорушень та аморальна поведінка злочинців – військовослужбовців, яка штовхає їх на вчинення нових протиправних дій. Наступною причиною виступають неправильні дії командирів і начальників (офіцерів та сержантів), що виявляються у використанні свого службового становища, залучення підлеглих до неправомірних дій.

На наш погляд, істотною зміною у запобіганні злочинності та адміністративних правопорушень стануть наступні дії:

- активізація діяльності Військової служби правопорядку у сфері контролю за діяльністю особового складу;
- виявлення та реагування на всі дисциплінарні правопорушення серед особового складу;
- введення ротачії командного складу;
- підвищення особистого прикладу командирів (начальників);

– регулярна самопідготовка та підготовка особового складу до виконання заходів повсякденної діяльності.

Всі зазначені питання у Збройних силах України мають контролювати як підрозділи психологічної служби, яких є дуже мало, так і військовослужбовці Військової служби правопорядку. Проте як в діяльності Військової служби правопорядку, а особливо у повноваженнях є певні елементи, які не дають змоги своєчасно виявляти як адміністративні, так і кримінальні правопорушення, а також реагувати на зазначені правопорушення [13].

Перш за все працівники Військової служби правопорядку позбавлені права проводити оперативно-розшукову діяльність за допомогою форм і методів якої можна виявляти окремі негативні риси у діяльності військовослужбовців. Крім того, форми і методи оперативно-розшукової діяльності певною мірою допомагатимуть у сфері встановлення правопорушень з боку начальників і керівників.

Прийняття відповідних нормативних актів стосовно застосування форм і методів оперативно-розшукової діяльності певною мірою допоможе перш за все причини та умови які можуть виникати у військовослужбовців стосовно вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень [14; 15].

Це також дасть можливість отримувати окремі матеріали з баз Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України та Головного управління розвідки Збройних сил України з метою попередження правопорушень.

Іншим напрямом підвищення ефективності діяльності Військової служби правопорядку може стати надання даній службі права проводити розслідування вчинених кримінальних правопорушень. Адже в процесі розслідування кримінальних справ досить багато інформації, яка в переважній більшості не стосується вчинених кримінальних правопорушень, залишається недорозслідуваною, проте вона може містити факти вчинення інших адміністративних або кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що військовослужбовці, які затримані за вчинення кримінальних правопорушень утримуються в переважній більшості на гауптвахті, яка знаходиться у підпорядкуванні військової служби правопорядку. Військовослужбовці військової служби правопорядку можуть використовувати можливості гауптвахті з метою отримання відповідної інформації.

Крім того, після розслідування в більшості випадків залишаються невстановленими причини та умови, які призвели до вчинення кримінальних правопорушень і відповідно не розробляються напрями профілактичних заходів [16].

Отримана інформація певною мірою може допомагати у проведенні більш ефективної роботи з військовослужбовцями як з боку Військової служби правопорядку так і відповідних.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, підвищення ефективності діяльності військової служби правопорядку у сфері попередження вчинення правопорушень військовослужбовцями та усунення умов їх вчинення є досить важливим, особливо в умовах збройної агресії Російської Федерації. Розглядаючи питання про підвищення ефективності цієї діяльності треба вирішити ряд питань на законодавчому рівні.

Перш за все треба надати Військовій служби правопорядку відповідні поліцейські функції, тобто можливість проведення розслі-

дування вчинених кримінальних правопорушень, а також можливість використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності у своїй діяльності.

У процесі дослідження було виявлено, проаналізовано та систематизовано найважливіші проблеми та ризики, з якими стикаються працівники Військової служби правопорядку особливо у питаннях виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень.

Таким чином, необхідно внести відповідні зміни до нормативних документів, які визначають статус Військової служби правопорядку, її підпорядкування та розширення її повноважень з метою більш ефективної протидії кримінальним та адміністративним правопорушенням у Збройних силах України.

Література:

1. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія / С. О. Харитонов. – Харків : Право, 2018. 328 с
2. Карпенко М. І Актуальні питання кримінальної відповідальності за військові кримінальні правопорушення та їх запобігання потребують невідкладного позитивного вирішення. <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8770/18371-1?inline=1>
3. Загальновійськові статuti Збройних Сил України : станом на 3 вересня 2018 р. : відповідає офіц. тексту / відп. за вип. В. А. Прудников. – Офіц. вид. – Харків : Право, 2018. – 409 с.
4. Військові адміністративні правопорушення за законодавством України. Загальні поняття, адміністративно-правова характеристика, нормативно-правове забезпечення, особливості правозастосування під час воєнного стану, актуальна судова практика. / укл.: Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 516 с
5. Веселов М. Ю. Нестеренко О.М. Військові службові адміністративні правопорушення: проблеми правової регламентації та кваліфікації. Правовий часопис Донбасу № 4 (81) ч. 1, 2022 – С. 61–67.
6. Івашковський Р. І. Військові службові адміністративні правопорушення: проблеми правової регламентації та кваліфікації. НАУ Юридичний вісник 3 (60), 2021, С 85–88.
7. Відповідальність за військові злочини [текст] практичний посібник. К. : “Центр учбової літератури”, 2015. 264 с.
8. Карпенко М.І. До питання окремих ознак об’єктивної сторони військових службових злочинів у сфері управлінської діяльності. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 4. С. 161–164.
9. Остапенко О.І. Про терміни та їх вплив на розуміння військових адміністративних правопорушень. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». 2015. № 824. С. 84–91.
10. Блінов О. А. Бойова психічна травма: монографія / О. А. Блінов. – К.: Талком, 2019. 700 с.
11. Блінов О. А. Психологічний захист від бойового стресу в Збройних силах провідних країн світу Проблеми сучасної психології Вип. 38 2017 С. 38–62.
12. Оцінка рівня нервово-психічної стійкості (методика «Прогноз» за В. А. Бодровим). URL: <http://studentam.net.ua/content/view/10953/86/>.
13. Івашковський Р. І. Склад адміністративного правопорушення у вигляді самовільного залишення військової частини або місця служби. Юридичний науковий електронний журнал № 8 2022.
14. Мэй Р. Проблема тревоги; [пер. А. Г. Гладкова]. М., 2001. 432 с.
15. В. Білецький Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності у прикордонній сфері / В. Білецький. Держава та суспільство. – 2011. С. 176–180.
16. Дмитренко Н. А. Злочинність у Збройних Силах України: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія / Н. А. Дмитренко, О. О. Шкута. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 186 с.
17. Неурова А. Б, Романишин А. М. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями: навчально методичний посібник / А. Б. Неурова, А. М. Романишин. – Київ: «Центр учбової літератури», 2023. 336 с.